

Hans Kazan in Bos en Lommer

Fluwelen culturele revolutie in
de Amsterdamse stadsdelen

Joris Vermeulen De opdeling van Amsterdam in veertien stadsdelen was mede bedoeld om kunstspreiding te bevorderen. Decentralisering van het bestuur zou publiek en kunst nader tot elkaar moeten brengen. Is dat nobele streven werkelijkheid geworden?

‘Een verbeterde lokale democratie zou de participatie van de bevolking verhogen en de bestuurlijke effectiviteit doen toenemen. De ambtenaren moesten de wijken in en bewoners moesten direct de politici kunnen benaderen [...]. Met andere woorden, de deelraden hebben tot taak de kunstspreiding te bevorderen.’ Aldus Dos Elshout en Annemoon van Hemel in *Kunstenstad in delen. Amsterdams kunstbeleid na de binnengemeentelijke decentralisatie* (Elshout 1991). Beide onderzoekers noteerden in dezelfde studie – verschenen vlak na de gemeentelijke decentralisatie, die rond 1990 plaatsvond¹ – uitspraken als: ‘... De wethouder vraagt zich sterk af of culturele activiteiten de buurtbewoners zullen aanspreken’ (Elshout 1991, 22).²

Vandaag de dag zullen er ongetwijfeld nog heel veel Amsterdammers in allerlei stadsdelen zijn die weinig ophebben met kunst en cultuur. Toch heeft het er alle schijn van dat de decentralisering wel degelijk haar vruchten

heeft afgeworpen waar het erom gaat kunst dichterbij de bewoners, bij een groter publiek te brengen, ‘de kunstspreiding te bevorderen’.

Ik heb zelf de transformatie ervaren die Amsterdam-Noord van 2001 tot 2006 doormaakte. Bij mijn verhuizing naar het stadsdeel voerde de uitspraak ‘voor kunst moet je in de stad wezen’ de boventoon; bij mijn vertrek, vijf jaar later, liep een veel groter deel van de bevolking warm voor het thema en was het culturele aanbod zichtbaarder geworden en ook duidelijk gegroeid, in belangrijke mate dankzij de inzet van de lokale politiek.

Moeizaam begin

Waar het culturele aangelegenheden betreft vertoonde de gemeentelijke decentralisatie van 1990 aanvankelijk grote manco’s. Het ontbrak de stadsdelen aan geld, ambtelijke capaciteit én ‘ambitie’ voor serieus beleid. Ze werden verondersteld met beperkte middelen

uit het stadsdeelfonds hun lokale, vaak bescheiden culturele voorzieningen te onderhouden (vooral bibliotheken en kleine theaters) en het arsenaal kunst in de openbare ruimte te onderhouden en uit te breiden, vaak via een aantal wettelijke percentageregelingen en met steun van het Amsterdams Fonds voor de Kunst. Stichting JAM leverde vanuit haar burelen aan de Amstedijk veelal de programmering van de decentrale theater(tje)s, wat het lokale culturele engagement er niet groter op maakte. Behalve de Pijp en Zuid (nu samen Oud-Zuid) en Westerpark constateerden de stadsdelen en hun bevolking dat het stadscentrum zo veel kwaliteitskunst te bieden had dat zij alleen af en toe een helpende hand hoefden te bieden aan de spaarzame, overwegend kleinschalige lokale initiatieven.

Deze situatie hield bij benadering aan tot 2000. Vermoedelijk kon er een – fluwelen – revolutie optreden dankzij het feit dat de stadsdelen toen een jaar of tien achter zich hadden liggen – Osdorp en Noord wat langer. In die tijd hadden ze hun organisatie, financiën en huisvesting op orde kunnen brengen, de lokale politici kenden inmiddels de meeste kneepjes van het vak en de bevolking wist de weg naar het stadsdeelniveau goed te vinden.

Dat er meer ruimte kwam voor kunst en cultuur op stadsdeelniveau zal ongetwijfeld tevens iets te maken hebben gehad met de groei van de Amsterdamse economie en met het besef dat economie en kunsten niet los van elkaar staan. En wie weet had ook het ‘post-Fortuyn-effect’, het na mei 2002 postvattende idee dat de samenleving dringend bijsturing nodig had, de nodige positieve gevolgen voor het lokale cultuurbeleid.³

In navolging van Oud-Zuid, dat al vrij snel na zijn ontstaan een Adviescommissie voor de Kunst had gekregen, hebben de andere Amsterdamse deelgemeenten de afgelopen paar jaar vergelijkbare organen opgericht. Hierin zitten

enkele plaatselijke kunstenaars, beleidsmakers en/of deskundige bewoners die het stadsdeel gevraagd en ongevraagd van cultureel advies dienen.

De weinige stadsdelen die een beleidsmedewerker kunst en cultuur kenden, gunden de dienstdoende ambtenaar vóór de millenniumwisseling weinig tijd voor dit takenpakket (een luttele uur of acht per week). Logischerwijs wisten deze mensen op het kunstzinnige vlak weinig klaar te spelen, vaak tot hun eigen frustratie. De meeste verantwoordelijke wethouders leken niet warm of koud te worden van het onderwerp, wat ook voor de meerderheid van de bevolking gold. Maar gaandeweg kwam er meer ambtelijke capaciteit en budget vrij, zagen diverse kunstnota's het licht en groeide de belangstelling van lokale kunstenaars en andere bewoners navenant; het thema kunst en cultuur begon nu ook buiten de grachtengordel te leven.

Een zichtbaar bewijs voor deze trend zijn de vele oude industriële complexen die in rap tempo tot cultuurtempels werden of worden verbouwd: de NDSM-werf in Noord, De Hallen in Oud-West, Pakhuis De Zwijger in Zeeburg, de Westergasfabriek in Westerpark, het terrein van het Gemeentearchief in Oud-Zuid, enzo voort.

Frisse festivals

De lokale festivals vormden deels een uitzondering op de regel ‘keerpunt 2000’. Veel deelgemeenten koesterden al langer een eigen festival, zoals Zuidoost met zijn Kwakoe Festival, Noord met het Over het IJ Festival, de Parade in Zuideramstel, het Oosterparkfestival, je had de optredens in het openluchttheater van het Vondelpark, en ga zo maar door.

In het nieuwe millennium constateerden ook andere stadsdelen dat het goed zou zijn om een fris, jeugdig, zo multicultureel mogelijk festival in het leven te roepen. Zo kreeg De Baarsjes

een Juni Kunstmaand, Osdorp en omgeving het Waterval-festival annex de Osdorpse Parade, en Zeeburg Aqua Musica in en rond het nieuwe Muziekgebouw.

Ongetwijfeld nam de belangstelling voor kunst op lokaal niveau eveneens toe omdat politici en anderen zich bewuster werden van de kracht van kunst als 'bindmiddel' voor de verschillende bevolkingsgroepen. Vandaar ook het nadrukkelijk multiculturele karakter van veel Amsterdamsse festivals. Menig lokale beleidsmaker kunst en cultuur maakt tegenwoordig dankbaar gebruik van grootstedelijke projecten op het raakvlak van cultuur- en diversiteitsbeleid, zoals 'Wij Amsterdammers', die allerlei community-artachtige resultaten opleveren.

In hun beginjaren riepen de stadsdelen zoals gezegd dat ze vooral niet wilden concurreren met het overweldigende kunstaanbod in het centrum. Na een jaar of tien konden ze pas op de plaats maken en constateerden ze na een blik in de spiegel dat hun imago best wat aandacht kon gebruiken. Zo schreef Oud-West in zijn kunstnota uit 2002: 'We kunnen het Montmartre van Amsterdam worden' (Stadsdeelraad Oud-West 2002, 3). Sanne Peek, huidig beleidsmedewerker kunst en cultuur in Noord,

Het thema kunst en cultuur begon na 2000 ook buiten de grachten- gordel te leven

vertelde mij: 'Als je op een feestje laat weten dat je op het stadsdeelkantoor van Noord werkt, kun je twee verschillende reacties te horen krijgen: "O, lekker rustig zeker", naar ook: "Wat leuk!" Die laatste reactie snijdt hout, want Noord is tegenwoordig een heel spannend stadsdeel.' Om van het 'Siberië boven het IJ' een 'spannend' stadsdeel te maken, hebben talloze Noordse ambtenaren en bewoners heel wat werk moeten verzetten.

Verder groeiden kunst en cultuur uit tot een economische factor van belang. Beter gezegd: dat waren ze al langer, maar de meeste stadsdelen hadden het zich niet eerder gerealiseerd.

Oppepper voor kunsten

Het valt op dat de lokale kunsten vooral daar een oppepper krijgen waar belangrijke ruimtelijke ontwikkelingen gaande zijn. In Noord is dit heel duidelijk het geval. De ontwikkeling van de noordelijke IJ-oever heeft inmiddels al gezorgd voor de transformatie van het gebied rond de NDSM-werf tot een hip, kunstzinnig gebied van broedplaatsen, studenten en grote jongens uit de creatieve industrie als MTV en IdtV. Daarbuiten gebeurt ook het een en ander; het stadsdeel broedt op plannen voor een 'cultuurcluster' inclusief bioscoop in het nieuwe te bouwen Centrumgebied Amsterdam-Noord op en rond het Buikslotermeerplein. Twee oude stadsparken worden momenteel aaneengesmeed tot een groter Noorderpark met daarin plaats voor een vast buitenpodium met technische faciliteiten en horeca. De maatschappelijk bevlogen bewonersvereniging Angsaw (Amsterdam-Noord Groene Stad Aan het Water) ging de boer op met plannen voor een Karel Appel Museum en een Muziekinstrumentenmuseum in de oude Shell-gebouwen, plannen die nu mogelijk leiden tot een Lucebert Centrum in het voormalige bedrijfsrestaurant. Dat het Filmmuseum neerstrijkt in de schaduw van de markante Shell-toren, staat ongetwijfeld niet

los van alle nieuwbouw binnen het naburige project Overhoeks en de komst van de Noord/Zuidlijn.

Iets vergelijkbaars zie je in Zeeburg. In het herontwikkelde Oostelijk Havengebied tref je nu SBS aan met om de hoek cultureel getinte gelegenheden als Panama en Pakhuis De Zwijger. Iets verderop, naast de uitgebreide Passenger Terminal Amsterdam en het onlangs opgeleverde Mövenpick Hotel, ligt het fenomenale nieuwe Muziekgebouw, waar Jan Wolff en de zijnen niet te versmaden concerten en aanverwante manifestaties organiseren. Dennis Straat (VVD), portefeuillehouder kunst en cultuur van Zeeburg, gaf onlangs tegenover mij te kennen: 'Het onderwerp leeft enorm, hier. De culturele initiatieven komen als warme broodjes op ons af. Het is eerder een geval van *l'embarras du choix*. Vooral in een nieuwe wijk als IJburg is dat heel sterk het geval.'

In Nieuw-West heeft de grootschalige stedelijke vernieuwingsoperatie Parkstad er mede toe geleid dat de betrokken stadsdelen Osdorp, Geuzenveld-Slotermeer, Slotervaart en Bos en Lommer ook op cultureel gebied de handen ineenslaan, zoals met het project 'De Imaginaire Verbouwing'. Die samenwerking heeft als bijkomend voordeel dat de deelgemeenten sterker staan tijdens het portefeuilleoverleg met de Amsterdamse wethouder van cultuur (momenteel Carolien Gehrels).

Verkenner en makelaars

Andersom zoekt een belangrijke grootstedelijke instantie als het Amsterdams Fonds voor de Kunst (AFK) de laatste tijd toenadering tot de stadsdelen. In de jaren negentig kenden de stadsdelen het AFK vooral als bemiddelaar en medefinancier bij de aanschaf van kunst in de openbare ruimte. Nadat het fonds in 2005 onder wethouder Hannah Belliot een groot deel van zijn budget had moeten inleveren, verkeerde het een tijdlang in een benarde situatie.

Met zo'n magere pot subsidiegelden was het in feite vleugellam. En dat pakte misschien nog niet eens zo negatief uit voor veel stadsdelen: die hadden in al die jaren een soort verslaving opgebouwd aan hun trouwe consulent en subsidiënt; nu moesten ze, opgezadeld met een *cold turkey*, hun heil elders zoeken.

Maar met het financiële welzijn van het AFK is het tegenwoordig weer beter gesteld, zodat het zich kan permitteren om zes zogenaamde Cultuurverkenners betaald de Amsterdamse stadsdelen in te sturen. Deze vaak jonge, enthousiaste deskundigen hebben als taak lokale kunstenaars en collectieven aan te sporen vooral aanvragen in te dienen bij het fonds, zodat dit een keuze kan maken uit een groter, diverser, kleurrijker en minder elitair scala aan subsidieverzoeken.⁴

De stadsdelen reageren wisselend op dit fenomeen. Sommige beleidsmedewerkers en wethouders zijn van hun bestaan niet eens op de hoogte, en een wethouder/beleidsmedewerker liet mij weten behoorlijk nijdig te zijn dat de Cultuurverkenner die in haar stadsdeel rondneusde zich nog niet eens aan haar had voorgesteld. 'In het nieuwe beleid van het AFK worden wij niet gekend. Het is gemakkelijker om samen te werken met onze collega's in het stadhuis dan met het AFK.' Floor Ziegler, huidig AFK-verkenner in Noord, vertelde me dat ze het verkennersproject op zich een mooi beleidsinstrument vindt, dat ook echt andere geluiden aan bod laat komen, uit de Amsterdamse culturele periferie. Het is wel jammer, zegt ze, dat de verkenners maar voor een klein jaar worden aangesteld (om cliëkvorming te voorkomen), zodat bij ontstentenis van een goed documentatiesysteem veel vergaarde kennis en contacten na het vertrek van een scout weer verloren gaan.

Het stadsdeel Oud-Zuid heeft sinds juli 2006 een eigen 'cultuurbemiddelaar' die contacten met vooral individuele kunstenaars legt, klein-

Bij tabel: Opvallend is, dat er weinig gezegd kan worden over de relatie tussen de politieke kleur van de zittende coalitie en het cultuurbeleid inclusief budget van het stadsdeel. (NB: De 'rode' stad Amsterdam telde ook vóór 2000 veel stadsdeelcoalities met de PvdA en GroenLinks erin.) Wat de budgetten betreft, net als bij

vergelijkend onderzoek naar buitenlands cultuurbeleid blijkt ook hier dat het vrijwel onmogelijk is een zinnige uitspraak over de beschikbare cijfers te doen; vrijwel alle stadsdelen hanteren andere indelingen van incidentele en structurele middelen.

Stadsdeel (aantal inwoners ¹)	Dagelijks bestuur (mei 2007)	Wethouder Kunst & Cultuur (politieke partij)	Periode meest recente kunstnota	Budget 2007 ²	Beleids- medewerker Kunst & Cultuur (uren/week)	Cultuurverkenner (o.i.d.)	Adviescommissie (o.i.d.)
De Baarsjes (34.247)	PvdA/VVD	Miriam Smeets (VVD)	2003–2006	190.000 (incl. stedelijke vernieuwing)	Ja (32)	Ja	Nee
Bos en Lommer (30.443)	PvdA/Groen Links	Jeroen Broeders (PvdA)	2007–2011	245.000	Ja (16)	Ja	Ja
Centrum (81.980)	PvdA/VVD/Groen Links	Wil Codrington (Groen Links)	2005	540.000	Ja (6-7)	Ja	Ja
Geuzenveld- Slotermeer (41.222)	PvdA/Groen Links	Tys de Ruijter (Groen Links)	2004–2008	50.000 (excl. Meervaart) ³	Ja (32)	Ja	Nee
Noord (87.794)	PvdA/CDA/Groen Links	Rob Post (PvdA)	2005–2008	1.100.000 ⁴	Ja (32)	Ja	Ja
Oost- Watergraafsmeer (58.628)	PvdA/Groen Links/ Meérbelangen	Germaine Princen (PvdA)	2001	770.000 ⁵	Ja (21)	Ja	Ja
Osdorp (45.465)	PvdA/CDA/Groen Links	Martje Postma (CDA)	2005	Onbekend	Ja (onbekend)	Onbekend	Ja
Oud-West (31.719)	PvdA/VVD/Groen Links	Yvonne Lammers (Groen Links)	2002	Onbekend	Ja (onbekend)	Ja	Nee
Oud-Zuid (83.594)	PvdA/Groen Links	Eddy Linthorst (PvdA)	2005	150.000 (excl. Kunst openbare ruimte)	Ja (32)	Ja	Ja
Slotervaart (44.227)	PvdA/Groen Links	Paulus de Wit (Groen Links)	2003	543.000 (incl. Meervaart)	Ja (8-15)	Ja	Ja
Westerpark (34.080)	PvdA/Groen Links	Dick Jansen (Groen Links)	2005	1.000.000 ⁶	Ja - SVP kunst; 5 medewerkers (meer dan 40)	Ja	Ja
Zeeburg (43.501)	PvdA/VVD/Groen Links	Dennis Straat (VVD)	-	100.000	Ja (24)	In voorbereiding	Nee
Zuider-Amstel (46.885)	PvdA/CDA/VVD	Erik Koldenhof (VVD)	2005	60.000	Ja (4-12)	Ja	Ja
Zuidoost (78.907)	PvdA/VVD	Elvira Sweet (PvdA)	onbekend	onbekend	Ja (onbekend)	Ja	Onbekend

1 aantal inwoners op 1 januari 2006 (Bron: www.os.amsterdam.nl/feitencijfers/stadsdelenincijfers2006/23230).

2 cijfers (vaak schatting) afkomstig van beleidsmedewerker of wethouder stadsdeel (excl. Bibliotheken).

3 subsidie theater De Meervaart 2007, € 480.000,- samen met Slotervaart en Osdorp.

4 daarnaast ca. € 1 miljoen voor muziekschool Noord.

5 incl. € 540.000,- voor Centrum Beeldende Kunst.

6 incl. begroting bureau SVP-Kunst (5 medewerkers en freelancers).

schalige evenementen begeleidt en de communicatie daarvoor verzorgt, enzovoort. Zeeburg heeft een ‘cultuurmakelaar’ in de pijplijn, een paar stadsdelen kennen een externe adviseur voor kunst in de openbare ruimte. Westerpark bevindt zich voor Amsterdamse begrippen in een ongekend luxe positie met SVP-Kunst, een bureau dat groten-deels zelfstandig, met een medewerker of vijf, het lokale kunstleven van de nodige impulsen en begeleiding voorziet. En dan hebben de meeste Amsterdamse deelgemeenten zoals gezegd een Adviescommissie voor de Kunst of iets dergelijks.

Toch is het niet alles goud wat er blinkt, daar in het Amsterdam buiten de grachtengordel. Er zijn nog steeds stadsdelen die hun cultuurbeleid op een laag pitje hebben staan, zoals Zuid-amstel; de tijd lijkt er op dit punt sinds de gemeentelijke herindeling van 1990 te hebben stilgestaan. Voor een aantal stadsdelen, zoals Osdorp, geldt zelfs dat ze over het onderwerp desgevraagd niet of nauwelijks sjoegoef geven – wat ik niet anders dan als een slecht teken kan opvatten. Wie zonder de nodige bezieling aan het werk gaat, hoeft niet te verwachten wonderen te verrichten. Dat geldt zeker voor de Amsterdamse cultuur-

Lokaal cultuurbeleid is vaak goochelen op de vierkante millimeter

sector voorbij de Singelgracht. De budgetten zijn er nog steeds klein, de maatschappelijke problemen vaak groot. Maar dat is nu ook zo mooi aan lokaal cultuurbeleid: het is vaak een kwestie van goochelen op de vierkante millimeter, midden tussen de mensen.

Literatuur:

Elshout, D. en A. van Hemel (1991) *Kunstenstad in delen. Amsterdams kunstbeleid na de binnengemeentelijke decentralisatie*. Amsterdam: Boekmanstichting.
 Enneking, M. en F. Sluiter (1997) *Amsterdam gebroken stad? Een onderzoek naar het kunstbeleid in de stadsdelen*. Amsterdam: De Badcuyp.
 Stadsdeelraad Oud-West (2002) *Oud-West Kunstne(s)t. Kunstnota 2002*. Amsterdam: Stadsdeel Oud-West.
 Alle beschikbare kunstnota's van de Amsterdamse stadsdelen en de centrale stad.

Noten

- ¹ Osdorp en Noord zagen bij wijze van proefprojecten al begin jaren tachtig het licht.
- ² De desbetreffende wethouder was werkzaam in stadsdeel De Baarsjes.
- ³ In een aan mij gerichte e-mail signaleert Martijn de Graaf, beleidsmedewerker cultuur van Geuzenveld-Slotermeer, een dergelijke trend ook: ‘Het onderwerp leeft steeds meer en meer, gelukkig ook bij mijn collega's, bij de bewoners en de deelraadsleden. Ik werk hier sinds 2003. In het begin sleutelde ik als enige aan cultureel getinte projecten en probeerde ik in de tussentijd het onderwerp op de kaart te krijgen. Nu gaat dat steeds vaker een stuk gemakkelijker. Dit komt ook doordat er tegenwoordig meer geld uit verschillende – soms incidentele – bronnen afkomstig is, én doordat ik sinds maart 2006 een nieuwe portefeuillehouder heb (Tys de Ruijter) die wat kunst en cultuur betreft erg bevlogen is. Het idee dat kunst best wat mag kosten, is groeiende. Ook de samenwerking met de andere westelijke stadsdelen Osdorp, Slotervaart en Bos en Lommer werpt vruchten af; we subsidiëren gezamenlijk projecten en festivals en stemmen ze op elkaar af.’
- ⁴ Het budget van het AFK mag dan sinds 2005 weer iets aangetrokken zijn, het is zeker niet onbeperkt. Het risico van de Cultuurverkenner is dat ze een grote hoeveelheid aanvragen genereren die veel capaciteit van het fonds vergen, de wachttijd zullen doen oplopen en bij lange na niet allemaal gehonoreerd kunnen worden. Op termijn zal dit mogelijk het tegengestelde effect hebben, namelijk dat kunstenaars en collectieven zich gefrustreerd van het fonds afwenden.

Design God, foto: Space

